

III peatükk

KURITEOGA PUUTUMUSE LIIGID NÕUKOGUDE KRIMINAALOIGUSES

1. VARJAMINE

§ 7. Varjamise objekt

Varjamine leiab aset alati pärast kuriteo toimepanemist, seega siis, kui selle kuriteo vahetu objekt on juba kahjustatud või kahjustamise ohtu asetatud. Seepärast erinevalt ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamisest ei saa varjamise vahetuks objektiks olla varjatava kuriteo vahetu objekt.

Varjamise ühiskonnaohtlikkus seisneb peamiselt selles, et ta takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest.

Nõukogude riik, tunnistades varjamise kuriteoks, hoiatab kriminaalkaristuse ähvardusel isikuid, kes püüavad varjata kurjategijaid või nende kuritegusid ning sunnib kuriteo toimepanemist kavatsevaid isikuid loobuma arvestamast, et neid keegi varjab. Sealjuures on riigi eesmärgiks efektiivse võitluse kindlustamine kuritegevuse likvideerimise eest.

§ 8. Varjamise subjekt

Eespool selgus, et kuriteoga puutumuse subjekti iseloomustavad teatud spetsiifilised tunnused. Need tunnused on iseenesest mõistagi olulised ka varjamise subjekti iseloomustamisel. Varjamise puhul tekib aga veel iseseisev probleem seoses varjamise subjekti vanusepiiri küsimusega. Nimelt, kas varjamise subjekti vanusepiir määratakse kindlaks varjatava kuriteo subjekti vanusepiiriga või mitte.

Vastavalt kehtivale seadusandlusele võetakse isikud kriminaalvastutusele üldreeglina alates 14 aasta vanusest. Kaheteistkümnest eluaastast algab kriminaalvastutus ainult seaduses spetsiaalselt ettenähtud kuritegude toimepanemisel. „Alaealisi alates kaheteistkümnepäevase vanusest, kes on süüdi varguste toimepanemises, vägivallas, kehavigastuste või vigastuste tekitamises, tapmises või

tapmiskatses võtta kriminaalkohtulikule vastutusele kõigi kriminaalkaristusvahendite kohaldamisega", märgitakse NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määruses „Võitlusabinõudest kuritegevusega alaealiste keskel.” NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 10. detsembri 1940. a. seadlusega nähti ette vastutus alates 12 aasta vanusest ka alaealiste suhtes, kes on süüdi tegude toimepanemises, mis võivad tekitada rongiõnnetusi.

Et NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määruses loetletud kuritegude hulgas nähakse *expressis verbis* ette vastutus tapmiskatse eest, siis mõned kohtuorganid asusid seisukohale, et kriminaalvastutus algab 12 aasta vanusest ainult seaduses ettenähtud kuritegude lõpuleviimise korral, välja arvatud tapmiskatse.

Kui tunnistada printsiibis õigeks nimetatud seisukoht, siis tähendaks see seda, et ka 7. aprilli 1935. a. nimetatud määruses ettenähtud kuritegudest osavõtmisel, *resp.* varjamisel vastutavad isikud alates 14 aasta vanusest, sest eriosa koosseis ei hõlma kuriteost osavõtmist.

Viimati märgitud seisukoht ei oleks aga õige.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium, tõlgendades 7. juuli 1941. a. seadlusega NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määrust, seletas, et nimetatud määrust tuleb kohaldada täpses vastavuses selle määruse teksti ja 1924. a. „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialustega.”

Et NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määrus ei näe ette erandeid kuriteost osavõtjate vastutuse suhtes, siis tuleb asuda seisukohal, et nimetatud määrust tuleb kohaldada täpses vastavuses ka „Põhialuste” § 12, mille järgi karistust kohaldatakse mitte ainult kuriteo täideviijatele, vaid ka kuriteost osavõtjatele. Järelikult, ka kuriteost osavõtjad vastutavad 7. aprilli 1935. a. määruse järgi alates 12 aasta vanusest. Et meil kehtiva KrK järgi on varjamine võrrutatud vastutuselt osavõtuga, siis NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määruses ettenähtud kuritegude varjamisel isikud vastutavad samuti alates 12 aasta vanusest. Sama on printsiibis kehtiv ka NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 10. detsembri 1940. a. seadluses ettenähtud kuriteo varjamisel.

Teisiti tuleb küsimus lahendada Ukraina NSV ja Gruusia NSV kriminaalseadusandluses. Nende liiduvabariikide kriminaalkoodeksid näevad ette vastutuse varjamise kui puutumuse eest KrK eriosas iseseisvate koosseisudena. Järelikult, nende liiduvabariikide kriminaalkoodeksite järgi algab varjajate vastutus eranditult alates 14 aasta vanusest.

§ 9. Varjamise objektiivne külg

Varjamine erineb mitteteatamisest sellega, et ta väljendub aktiivses käitumises, teatud tegude toimepanemises.

Nõukogude kriminaalõiguse teoorias on valitsevaks seis-

kohaks, et varjamine on alati aktiivne käitumine — tegu, mis on suunatud kurjategija või tema poolt toimepandud kuriteo varjamisele.⁶⁶ Kuriteo või kurjategija varjamist tegevusetusega peavad võimalikuks ainult mõned autorid.⁶⁷

Kehtivat kriminaalseadusandlust ja kohtupraktikat silmas pidades tuleb asuda seisukohale, et mitte igasugune aktiivne käitumine, mis võib raskendada kuriteo avastamist või kurjategija leidmist, ei ole vaadeldav varjamise objektiivse külje tunnusena.

Varjamine kui puutumuse üks liik on meil kehtivas kriminaalkoodeksis võrrutatud vastutuselt kuriteost osavõtmisega kui lisandiga eriosa koosseisule. Sellest nähtub, et varjamist käsitlev kriminaalkoodeksi üldosa norm on erandlik norm ning ei kuulu laiendavale tõlgendamisele. Järelikult, varjamise koosseisu tuvastamisel on vaja arvestada neid konkreetseid tunnuseid, mis on ette nähtud üldosa vastavas paragrahvis. Kui isiku tegu ei vasta üldosas ettenähtud varjamise objektiivse külje tunnustele, siis ei ole ka varjamise koosseisu.

KrK § 17 nähtub, et varjamisena tuleb käsitleda kurjategija või kuriteo jälgede varjamist, s. t. ainult sellist aktiivset käitumist, nagu peitmist, hävitamist, muutmist jts. tegusid, mis kujutavad endast varjamist selle sõna otseses mõttes, mitte aga igasugust aktiivset käitumist, mis pannakse toime seoses teise isiku kuriteoga ning mis samuti võib soodustada kuriteo varjamist.

Simbirtseva tegeles juba mitu kuud kitsede vargusega teistelt külaelanikelt. Tema mees Simbirtsev, olles teadlik naise kuritegudest, tarvitas toiduks varastatud kitsede liha. Madalama astme kohtud leidsid viimase süüdi olevat Simbirtseva poolt toimepandud kuriteo varjamises. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegium, pidades silmas seda, et Simbirtsevi teo väline akt ei moodusta endast varjamise objektiivset külge, ei leidnud tema teos ka varjamise koosseisu.⁶⁸

Asudes seisukohal, et kuriteo varjamise objektiivse külje moodustab ainult teatud tegu, tuleb varjamist kui tegu eristada nende tegude lubamisest, mis leiab aset küll pärast kuriteo toimepanemist, kuid siiski enne selle varjamist. Et kuriteo varjamise lubamine pärast kuriteo toimepanemist ei moodusta endast varjamise objektiivset külge, siis pole ka mingisugust alust kvalifitseerida

⁶⁶ Nimetatud seisukoht on leidnud kinnitust ka kohtupraktikas (vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 3, lk. 23; № 6, lk. 25; № 12, lk. 17; 1950, № 4, lk. 11).

⁶⁷ Vt. А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин, Курс советского уголовного права, lk. 326.

⁶⁸ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 24. veebruari 1945. a. määrust Simbirtsevi asjas («Судебная практика Верховного суда СССР 1945», вып. III [XIX], Москва, 1946, lk. 9); samuti vt. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 4. oktoobri 1944. a. määrust Zeinalovi jt. asjas («Судебная практика Верховного суда СССР 1945», вып. I [XVII], Москва, 1946, lk. 10).

sellist lubaduse andmist ennast kuriteo või kurjategija varjamisena.

Isik, kes annab kurjategijale pärast kuriteo toimepanemist lubaduse varjata tema kuritegu, kuid hiljem keeldub selle lubaduse täitmisest, vabaneb vastutusest vabatahtliku loobumise tõttu, mis leiab aset varjamise ettevalmistamise staadiumis. Tuleb aga märkida, et selline isik võib vastutada, kuivõrd ta oli kindlasti teadlik toimepandud kuriteost, sellest kuriteost mitteteatajana, kui mitte teatamine oli seaduses ette nähtud kuriteona. See seisukoht on leidnud kinnitust ka NSV Liidu Ülemkohtu praktikas.⁶⁹

Kõigis liiduvabariikide kehtivais kriminaalkodeksis nähakse ette kaks varjamise vormi: 1) kurjategija varjamine ja 2) kuriteo jälgede varjamine.

Kurjategija all mõistetakse mitte ainult isikut, kes viis vahetult täide eriosa koosseisus ettenähtud kuriteo, vaid ka isikut, kes pani toime kuriteolise eeltegevuse. Samuti on kurjategijana käsitletav ka kuriteost osavõtja. Sealjuures ei ole oluline, kas kurjategija varjamine toimub enne kuriteo avastamist või pärast seda.

Kurjategija isiku varjamine võib toimuda mitmesugusel viisil, näiteks, kurjategijale varjupaiga andmisega või tema peitmisega kinnivõtjate eest, ennast varjava kurjategija varustamisega rõivaste ja toiduainetega jts. tegudega, mis kujutavad endast varjajamist selle sõna otseses mõttes. Kurjategija varjamise soodustamine või varjamisele kaasaaitamine mõnel muul teel, näiteks lubamisega, nõuandega, juhatusel, võimuorganitele valetamisega jts. tegudega ei moodusta varjamise kui puutumuse objektiivset külge. Sellised teod võivad moodustada küll KrK eriosas ettenähtud mõne teise kuriteo, näiteks valetunnistuse, mitte aga KrK § 17 ettenähtud varjamise.

Peale kurjategija varjamise räägitakse kehtivates liiduvabariikide kriminaalkodeksites ka kuriteo jälgede varjamisest. Mida mõista „kuriteo jälgede“ all, selles küsimuses ei ole nõukogude juriidilises kirjanduses selgust. Nii ei ole kriminalistika seisukohalt täpne rääkida kuriteo jäljest, sest kriminalistikas mõistetakse jälje all selle sõna kitsamas tähenduses ühe eseme tunnuste kajastumist teisel esemel.

Kohtupraktika mõistab kuriteo jälgede varjamise all laialdast tegude ringi. Siia kuulub ka kuriteo toimepanemise riistade ja kuriteolisel teel saadu varjamine.⁷⁰

Tekib kahtlus, kas on õige viia sellised teod nagu kuriteo riistade ja kuriteo läbi saadu varjamine kriminaalseaduses ühise termini alla „kuriteo jälgede“ varjamine. See on otseses vastuolus VNFSV KrPK § 66, mis eristab selgesti kuriteo riistad kuriteo jälgedest. Veelgi ebaõigem oleks kuriteo läbi saadud vara (kaup,

⁶⁹ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1948, вып. VI, lk. 6—7.

⁷⁰ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР 1945», вып. III (XIX), Москва, 1946, lk. 9—10.

raha jne.) arvata kuriteo jälgede mõistesse. A. N. Trainin, näidates kuriteo jälgede mõiste sellise laiendamise lubamatust, märgib õigesti, et sel juhul tuleks KrK § 164 ettenähtud varastatu teadvalt ostmise puhul rääkida ka kuriteo „jälgede” ostmisest.⁷¹

Ülalkäsitletust nähtub, et kehtivates liiduvabariikide kriminaalkoodeksites antud kuriteo varjamise vormide loetelu on puudulik ja ebatäpne. Nende puuduste kõrvaldamiseks tuleks kas 1) täiendada varjamise vormide loetelu, muutes selle ammendavaks, või 2) loobuda üldse seaduses kuriteo varjamise üksikute vormide loetelust.

Nõukogude kriminaalõiguse teooria tunnustab järgmisi kuriteo varjamise vorme: 1) kuriteo riistade varjamine, 2) kuriteo jälgede varjamine ja 3) kuriteo läbi saadu varjamine. Tuleb aga kahelda, kas ka selline loetelu hõlmab kõiki kuriteo varjamise juhte. Näiteks kuidas kvalifitseerida isiku tegu, kui isik kuriteo varjamise eesmärgil kõrvaldab kurjategija poolt sündmuspaigale kaotatud monogrammiga portsigari, mida ei kasutatud kuriteo toimepanemise riistana ning millel ei olnud sõrme- ja muid jälgi. On selge, et portsigar ei ole antud juhul kuriteo toimepanemise riistaks, kuriteo läbi saadud esemeks, ega ka esemeks, millel leidub kuriteo jälgi. Portsigar on antud juhul üheks asitõendiks, mis ei ole ei kuriteo riistaks, jäljeks ega ka kuriteo läbi saaduks. Sellele vaatamata poleks aga õige eitada, et asitõendite varjamine on kuriteo varjamise üheks vormiks. Sellest nähtub, et ka kriminaalõiguse teorias antud kuriteo varjamise vormide loetelu ei ole ammendav.

Arvestades seda, et varjamine võib aset leida mitmesugustes vormides ning neid vorme seaduses loetleda ei ole kerge, peame otstarbekohasemaks loobuda seaduses nende loetelust. Varjamise koosseisu konstrueerimisel võiks piirduda vaid 2 varjamise põhi-vormi äramärgimisega: 1) kurjategija varjamine ja 2) kuriteo varjamine.

§ 10. Varjamise subjektiivne külg

Meil kehtiv KrK, nagu juba eespool nägime, võrrutab varjamise vastutuselt kuriteost osavõtmisega (kaasaaitamisega). Sellest järeldub, et varjamise koosseisuks on subjektiivselt küljest vajalik, et isik tegutseks tahtlikult.

Ettenägemine kui tahtluse element peab varjamise puhul sisaldama esiteks isiku teadlikkuse sellest, et tema oma teoga varjab kurjategijat või selle kuritegu, näiteks annab kurjategijale varjupaika, muudab tema välimust, hävitab sündmuspaigal asitõendeid, peidab kuriteo läbi saadud esemeid jne.; teiseks teadlikkuse sellest, millist liiki kuritegu või millise kuriteo liigi toimepanijat ta varjab, näiteks teadlikkuse sellest, et ta peidab isikut, kes pani

⁷¹ Vt. A. H. Т р а й н и н, Учение о соучастии, lk. 140.

toime kvalifitseeritud tahtliku tapmise, või varjab enda juures organiseeritud grupi poolt riisunud kolhooslikku omandit jne.

Kui isiku teatud teod ainult objektiivselt aitasid kaasa teise isiku kuriteo varjamisele, ilma et isik oleks olnud üldse teadlik, et tema oma teoga varjab kurjategijat või selle kuritegu, siis sel juhul puudub varjamise subjektiivne külg ning järelikult ka varjamise koosseis. Isik ei vastuta neil juhtudel üldse või vastutab siis mõne teise iseseisva kuriteo toimepanemise eest, näiteks kuriteo eest, mis on ette nähtud kriminaalkoodeksi ametialaste kuritegude paragrahvides.⁷²

Nagu juba tähendasime, peab varjaja olema teadlik ka sellest, millist liiki kuritegu ta varjab. Varjajat, kellel puudub teadmine, millist liiki kuriteo pani toime kurjategija, ei või võtta kriminaalvastutusele toimepandud kuriteo varjamise eest. Isik võib vastutada ainult selle kuriteo varjamise eest, mis oli hõlmatud tema tahtlusest. See seisukoht on leidnud samuti kinnitust kohtupraktikas.

Nii asus NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegium 17. oktoobri 1951. a. määruses Simonjani asjas seisukohale, et kuivõrd Simonjan ei olnud teadlik, et ta aitab realiseerida röövitud vara, siis uurimiseorganid kvalifitseerisid põhjendatult tema teo riisumisele, mitte aga röövimisele kaasaitamisena (varjamisena).⁷³

Edasi, varjamine eeldab subjektiivsest küljest, et isik tegutses tahtlikult eesmärgiga varjata kurjategijat või selle kuritegu. Nimetatud seisukoht on leidnud kinnitust ka NSV Liidu Ülemkohtu praktikas.

Amuuri basseini liinikohus mõistis õigeks Zujevi, kes oli võetud kriminaalvastutusele NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluse „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta” § 1 lg. 2 järgi. Liinikohtu otsusele esitas prokurör protesti, taotledes otsuse tühistamist.

Zujevit süüdistati selles, et tema, olles pealtnägijaks, kui Sintsov riisus Lepehhinilt rahakoti rahaga, võttis rahakoti enda kätte ja varjas seda, mille eest pidi saama endale poole riisutud rahast. NSV Liidu Ülemkohtu Veetranspordi Kolleegium 19. märtsi 1948. a. määruses asus seisukohale, et liinikohtu otsus Zujevi asjas on õige ning prokuröri protest ei kuulu rahuldamisele järgmistel põhjustel: asjas oli küll tuvastatud, et Zujev tõepoolest võttis enda kätte Sintsovi poolt riisutud rahakoti koos raha ja dokumentidega, kuid asjas ei olnud millegagi tõendatud, et Zujevil oli ka v a t s u s varjata riisumist ja riisutud raha pooleks jagada kurjategijaga.

⁷² Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Raudteekolleegiumi 14. märtsi 1949. a. määrust Ramzina asjas («Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 6, lk. 26); samuti NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 24. novembri 1954. a. määrust Zambajevi asjas («Социалистическая законность», 1955, № 2, lk. 93).

⁷³ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1952, № 3, lk. 26—27.

Kolleegium näitas, et Zujevi seletus, mille järgi tema võttis rahakoti enda kätte kannatanule tagastamise eesmärgil, ei ole millegagi ümber lükatud, vaid see on leidnud kinnitust ka teiste tõenditega. Et Zujevil puudus riisumise varjamise eesmärk, siis NSV Liidu Ülemkohtu Veetranspordi Kolleegium ei leidnud tema teos varjamise koosseisu.⁷⁴

§ 11. Lõppjäreldusi

Eespool käsitletust järeldeb, et varjamise kui puutumuse probleemi õigeaks lahendamiseks seadusandluses tuleb silmas pidada järgmisi asjaolusid:

1. Kuriteo ja kurjategija varjamist kui puutumuse ühte liiki ei või ära segada kuriteost osavõtmisega.

2. Varjamine on isiku tahtlik tegu, mis leiab aset pärast kuriteo toimepanemist ja mis takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest.

Varjamise ühiskonnaohtlikkus ja selle aste määratakse eelkõige ja peamiselt varjatava kuriteo ühiskonnaohtlikkuse ja selle astmega.

3. Varjamine kui puutumuse üks liik on mõeldav seoses teise isiku ja kuriteoga, sõltumata sellest, kas see on toime pandud tahtlikult või ettevaatamatult; sõltumata sellest, kas tegemist on lõpuleviidud kuriteoga või selle ettevalmistuse või katsega.

Siiski kuriteole omase ühiskonnaohtlikkuse omandab varjamine mitte seoses teise isiku ja kuriteolise käitumisega, vaid ainult seoses teatud kuriteolise teo või tegevusetusega. Seepärast ei ole otsustarbekohane näha ette kriminaalvastutust varjamise eest üldises vormis kõigi kuritegude kohta. Kriminaalseaduses peab olema kindlaks määratud, milliste kuritegude varjamine on karistatav.

Varjamise küsimus tuleks uues kriminaalkodeksis lahendada järgmiste printsiipide järgi:

1. KrK üldosas peaks olema paragrahv, kus antakse varjamise definitsioon, mis võiks olla järgmine:

„Varjamiseks nimetatakse kuriteo või kurjategija varjamist selle eesmärgil, et kuritegu jääks avastamata või kurjategija vabaneks seaduses ettenähtud karistusest.”

Edasi peaks olema üldosas kindlaks määratud, et ette mitte lubatud varjamine on karistatav ainult koodeksi eriosas spetsiaalselt ettenähtud juhtudel.

KrK üldosas peaks olema ka norm, mis ütleb, et ettelubatud varjamine on kuriteo toimepanemisele kaasaaitamine ning toob

⁷⁴ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 6, lk. 30. Printsiiabis sama seisukohta väljendas NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalrajade Kohtukolleegium 13. veebruari 1950. a. määruses Smoljajevsi jt. asjas (vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1950, № 4, lk. 11—12).

kaasa kriminaalvastutuse normide järgi, mis reguleerivad vastutust kuriteost osavõtmise eest.

2. Vastutust varjamise eest reguleerivad normid tuleks paigutada kriminaalkodeksi eriosa samadesse peatükidesse, kus on ette nähtud ka vastavad kuriteod, millede varjamine on karistatav.

3. Eriti ohtlike kuritegude puhul tuleks lugeda karistatavaks mitte ainult lõpuleviidud kuriteo ja selle täideviija varjamine, vaid ka kuriteolise eeltegevuse ning kuriteost osavõtjate varjamine. Karistuste diferentseerimine mainitud varjamise liikide eest näib olevat seaduses otstarbekohane.

Eriti ohtlike kuritegudena tuleks mõista vähemalt kõiki neid kuritegusid, mille ettevalmistamisest mitteteatamine on kriminaal-seaduse järgi karistatav.

Vähemohhtlike kuritegude puhul tuleks tunnistada karistatavaks ainult lõpuleviidud kuritegude ning nende täideviijate varjamine.

4. Kuriteo varjamise eest seaduses ettenähtud karistuse ülemäär ei tohiks ületada varjatava kuriteo eest ettenähtud sanktsiooni ülemäära.

2. MITTETEATAMINE

§ 12. Mitteteatamise objekt

Ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost mitteteatamise ohtlikkus seisneb selles, et ta takistab Nõukogude riigi võitlust eelkõige ohtlikemate kuritegudega.

Kodanike poolt ettevalmistatavaist kuritegudest vastavatele organitele teatamisel on suur tähtsus kuritegude toimepanemise võimaluste loomise takistamisel. Ettevalmistatavast kuriteost õigeaegne teatamine võimuorganitele võib ära hoida eriti ohtlike kuritegude, nagu terroristliku akfi, bandiitliku kallaletungi, röövimise jne. lõpuleviimise. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise ohtlikkus on tingitud seega eelkõige sellest, et see kahjustab mitte ainult Nõukogude riigi võitlust kuritegevusega, vaid on suunatud ka nende konkreetsete huvide vastu, mida ettevalmistatav kuritegu ründab.

Toimepandud kuriteost mitteteatamine leiab aset alati pärast vastava kuriteo lõpuleviimist, seega siis, kui selle kuriteo vahetu objekt on juba kahjustatud või kahjustamise ohtu asetatud. Seejärel ei saa toimepandud kuriteost mitteteatamise vahetuks objektiks olla enam need konkreetsete huvide, mida ründab toimepandud kuritegu. Toimepandud kuriteost mitteteatamise ohtlikkus seisneb selles, et isik ei abista vastavaid organeid toimepandud kuriteo avastamisel ja kurjategija leidmisel, kahjustades sel teel Nõukogude riigi huvisid võitluses kuritegevuse likvideerimise eest.

§ 13. Mitteteatamise subjekt

Mitteteatamise subjekti iseloomustamisel tuleb silmas pidada kõiki kuriteoga puutumuse subjekti spetsiifilisi tunnuseid, mida vaadeldi juba eespool.

Kehtivas kriminaalkoodeksis ettenähtud mitteteatamise eest vastutavad isikud alates 14 aasta vanusest. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluste „Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest” § 5 ja „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta” § 3 näevad ette mitteteatamise eest karistusena vabadusekaotuse või asumisele saatmise. Et aga asumisele saatmist võib kohaldada kehtiva kriminaalseadusandluse järgi ainult isikute suhtes, kes on vähemalt 16 aastat vanad, siis tõusetub küsimus, kas sellest ei järeldu, et NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. nimetatud seadlustes ettenähtud mitteteatamise eest vastutavad isikud alates 16 aasta vanusest.

Sellise järelduse tunnustavad õigeks I. Gorelik⁷⁵ ja P. Mišunin.⁷⁶

Mõned teised autorid aga ei nõustu sellega ning asuvad seisukohal, et ka nendel juhtudel algab vastutus mitteteatamise eest alates 14. eluaastast. See asjaolu, et 14—16 aasta vanuste isikute suhtes ei saa kohaldada asumisele saatmist, ei olevat oluline, sest nende suhtes võivat sel juhul kohaldada vabadusekaotust.^{76a} Selline argumentatsioon ei ole aga küllalt veenev, sest vaevalt oleks õige arvata, et seaduseandja pidas vajalikuks kohaldada kuni 16 aastaste alaealiste suhtes ainult vabadusekaotust kui asumisele saatmisest raskemat karistust, võimaldades samal ajal üle 16 aasta vanuseid isikuid karistada liigilt kergema karistusega. Seepärast tuleb õigemaks lugeda esimesena nimetatud seisukoht.

§ 14. Mitteteatamise objektiivne külg

Mitteteatamine väljendub objektiivsest küljest ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele teatamatajätmisses. Isik, kes saab kindlasti teada ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, peab sellest teatama vastavatele organitele. Sellega seoses tõusetub kõigepealt küsimus, millises vormis ja ulatuses peab isik teatama temale kindlasti teadaolevast kuriteost.

⁷⁵ Vt. И. Горелик. Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 12, lk. 30.

⁷⁶ Vt. П. Мишунин, Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1952, № 11, lk. 25.

^{76a} Vt. В. Г. Смирнов, Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву, Диссертация, lk. 290.

Mis puutub kuriteost teatamise vormi, siis seaduses ei ole selle kohta mingisuguseid sätteid. Kriminaalõiguse teoorias on asutud seisukohale, et teatamine võib toimuda igasuguse arusaadava vahendi abil, näit. suuliselt, kirjalikult, telefoni teel jne.

Teatamine peab olema tehtud sellises vormis, et vastavatel organitel oleks teada ka teate autor. Seaduseandja, tunnistades kuriteost teatamise iga kodaniku kohustuseks, peab silmas mitte ainult ettevalmistatava või toimepandud kuriteo teatavakstegemise fakti ennast, vaid seda, et selline teatavakstegemine ka tegelikult abistaks uurimise- ja kohtuorganeid ettevalmistatavate kuritegude lõpuleviimise ärahoidmisel või toimepandud kuritegude avastamisel ja kurjategijate paljastamisel. Asudes seisukohal, et isiku vabanemiseks vastutusest mitteteatamise eest piisab ainult kuriteost teatamise faktist, ilma et vastavad organid saaksid teada, kes on teataja, vähendaksime mitteteatamise instituudi osa võitluses eriti ohtlike kuritegudega. Uurimise- ja kohtuorganid, saades teada kuriteost, kuid samal ajal mitte teades teataja isikut, võivad kaotada võimaluse koguda küllaldaselt tõendeid kuriteo avastamiseks ja kurjategijate kriminaalvastutusele võtmiseks.

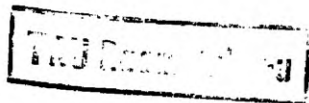
Teatamise vormi küsimusega on tihedalt seotud kuriteost teatamise mahu ehk ulatuse küsimus. Nimetatud küsimus on tähtis seetõttu, et võivad esineda juhud, kus isik, püüdes vabaneda kriminaalvastutusest, teatab vastavatele organitele ainult ühe osa andmetest kuriteo toimepanemise kohta.

Isik, kes on kindlasti teadlik ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, peab teatama sellest vastavatele organitele alati täies ulatuses. Teatamine peab sisaldama esiteks neid andmeid, mis iseloomustavad kuriteo objekti. Teiseks, andmeid, mis võimaldavad teha vastavaid järeldusi kuriteo subjektide kohta, näiteks nende arv või isegi nimed, elukoht, eritundemärgid jne. Kolmandaks peab iga teatamine sisaldama andmeid, mis iseloomustavad kuriteolist käitumist ennast, selle toimepanemise viisi, kohta, aega jne. Seega peab isik teatama mitte ainult nendest asjaoludest, mis kirjeldavad ühte või teist kuriteo koosseisu tunnust, vaid ka sellistest andmetest, mis ei iseloomusta vastava kuriteo koosseisu tunnuseid, mis on aga olulised antud kuriteo avastamise ja tõendamise seisukohalt.

Isik on kohustatud teatama vastavatele organitele mitte ainult nendest asjaoludest, mis käivad kuriteo toimepanemise kohta, vaid ka nendest asjaoludest, mis käivad kurjategija, tema asukoha või kuriteo läbi saadud vara asukoha kohta.⁷⁷

Sõltumata sellest, kas tegemist on ettevalmistatava või juba toimepandud kuriteoga, peab isik sellest teatama mitte ainult täies ulatuses, vaid ka õigeaegselt. Ainult viimase nõude silmas-

⁷⁷ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1. detsembri 1950. a. määrust Terljakovi asjas («Судебная практика Верховного суда СССР», 1951, № 2, lk. 7—8).

pidamisel võib kuriteost teatamine efektiivselt kaasa aidata kuriteo lõpuleviimise takistamisele või toimepandud kuriteo avastamisele.

Mida mõista õigeaegse teatamise all, see on kriminaalõiguse teoorias diskuteeritav. Rääkides kuriteost teatamise õigeaegsusest, mõeldakse ajavahemikku isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost teadasaamise momendi ning momendi vahel, mil isik vastutab juba kuriteost mitteteatamise eest. Seega küsimus teatamise õigeaegsusest on ühtlasi ka mitteteatamise eest vastutuse saabumise momendi kindlaksmääramise küsimus.

Küsimuse otsustamisel, kas kuriteost teatamine oli õigeaegne või mitte, tuleb arvestada eelkõige seda, millal kodanik sai kindlasti teadlikuks kuriteo faktist, sest alles sellest momendist tekib tal teatamise kohustus.

Juriidilises kirjanduses on asutud seisukohale, et ettevalmistatavast kuriteost peab teatama sellise aja jooksul, millal vastavad organid võivad võtta veel tarvitusele abinõusid selle kuriteo lõpuleviimise ärahoidmiseks.⁷⁸

V. Papitašvili märgib, et ettevalmistatavast riisumisest peab alati teatama enne riisumise toimepanemist. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise eest vastutuse saabumise momendiks olevat ettevalmistatava kuriteo lõpuleviimise moment.⁷⁹

Nimetatud seisukohad ei ole aga õiged. Nendest juhindumine võib tegelikult viia mitteteatajate objektiivsele vastutusele, sest paljudel juhtudel ei ole isikul võimalik teatada ettevalmistatavast kuriteost enne selle lõpuleviimist. Teatud juhtudel sunnib see isikut lõplikult loobuma „hilinemise” kartusel teatamisest üldse.

Ettevalmistatavast kui ka toimepandud kuriteost tuleb teatada esimesel võimalusel pärast kuriteost teadasaamist. Isikute suhtes, kes seda nõuet ei täida, tuleb kriminaalvastutuse küsimuse otsustamisel arvestada neid põhjusi, miks nad ei teatanud kuriteost esimesel võimalusel. Sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest võib neil juhtudel isik vabaneda vastutusest KrK § 8 järgi. Nii ei ole vajadust võtta kriminaalvastutusele isikut, kes teatab ettevalmistatavast või toimepandud riisumisest vabatahtlikult, kuid teatud hilinemisega seetõttu, et ta algul kahtles oma kohustuse täitmises, hiljem aga mõttes sügavalt järele ja otsustas siiski kuriteost teatada. Sel juhul on tegemist tegeva kahetsusega pärast mitteteatamise koosseisu teostamist, mis annab võimaluse isiku vabastamiseks karistusest või karistuse kergendamiseks.

Kodanikud on ise kohustatud oma initsiatiivil informeerima vastavaid organeid neile teadaolevatest kuriteo faktidest.

⁷⁸ Vt. Г. Н. Александров, Ответственность за недонесение по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., Москва, 1951, lk. 11. И. Горелик, *op. cit.*, lk. 29.

⁷⁹ Vt. В. Папиташвили, Соучастие в хищении социалистической собственности и недоносительство о хищении, «Социалистическая законность», 1952, № 9, lk. 10.

Kui kodanik on kutsutud tunnistajana ülekuulamisele ja alles siis teatab täielikult võimuorganitele temale teada olevast kuriteost, tuleb tema tunnistust vaadelda vaid asjaoluna, mis tingib isiku kergemini karistatavuse. Mitteteatamise koosseis puudub sellistel juhtudel ainult siis, kui isikul ei olnud reaalselt võimalust teatada kuriteost oma initsiatiivil enne tema tunnistajana ülekuulamist.⁸⁰

Kehtiv kriminaalseadusandlus nõuab, et kodanikud teataksid ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadlustes „Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavaara riisumise eest” ja „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta” räägitakse otseselt võimuorganitele teatamisest. Teistes mitteteatamist käsitlevates normides (KrK §§ 58¹², 59¹³) ei ole ette nähtud, kellele tuleb kuriteost teatada. Teooria asub seisukohal, et ka neil juhtudel peetakse silmas võimuorganitele teatamist.

Tõusetub küsimus, milliseid organeid tuleb mõista „võimuorganitena”, kellele teatamine kõrvaldab isiku vastutuse mitteteatamise eest.

Nõukogude kriminalistide vaated „võimuorgani” mõiste küsimuses seoses mitteteatamisega võime jagada kahte rühma. Esimesse rühma kuuluvad autorid asuvad seisukohal, et kuna NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadlustes räägitakse otseselt „võimuorganitele” mitteteatamisest, siis on absoluutselt kohustuslik kuriteost teatada võimuorganitele. Kõigile teistele organitele ja isikutele kuriteost teatamine on kriminaalvastutuse seisukohalt võrdne mitteteatamisega.⁸¹

Teise rühma kuuluvad autorid asuvad seisukohal, et võimuorganite mõistet tuleb tõlgendada mitte kitsalt, nagu tähendaks see ainult prokurööri, uurijat, kohtunikku, miilitsat, kohalikku nõukogu jne., vaid hoopis laiemas tähenduses, arvates siia ka teised autoriteetsed nõukogude organid ning ametiisikud.⁸²

Ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost teatamine vahe- tult võimuorganitele, kelle ülesandeks on pidada võitlust kuritegevusega, on tarvilik sellepärast, et nendel on olemas kõige paremad võimalused ettevalmistatava kuriteo kiireimaks tõkestamiseks või

⁸⁰ Vt. selle kohta NSV Liidu Ülemnõukogu Kriminaalalajade Kohtukolleegiumi 3. novembri 1954. a. määrust Dubrovini jt. asjas («Судебная практика Верховного суда СССР», 1955, № 1, lk. 5—7).

⁸¹ Vt. Б. С. Утевский, Э. А. Вышинская, Практика применения законодательства по борьбе с хищениями социалистического имущества, Москва, 1954, lk. 131—132.

⁸² Vt. А. Васильев, Ответственность по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 11, lk. 19; samuti Б. А. Куринов, Уголовная ответственность за хищение государственного и общественного имущества, Москва, 1954, lk. 119; А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин, Курс советского уголовного права, lk. 482.

toimepandud kuriteo avastamiseks. Seepärast üldreeglina on nõutav, et iga kodanik teataks kuriteost just võimuorganitele.

Praktikas võib aga esineda juhte, kus isik ei saa mitmesugustel põhjustel kuriteost õigeaegselt teatada prokuratuuri- või uurimisorganitele, sealjuures võib aga sellest viivitamatult teatada oma otsesele ülemusele või näiteks isikule, kelle kätte on usaldatud materiaalsed väärtused, mida tahetakse riisuda. Ettevalmistatavast kuriteost kiire teatamine vahetule ülemusele või isikule, kelle kohustuseks on takistada antud kuriteo toimepanemist, võib ära hoida ohtliku kuriteo lõpuleviimise ning kahju tekitamise sotsiaalistlikule ühiskonnale. Oleks täiesti ebaõige karistada isikut, kes kuriteo ettevalmistamisest teatamisega aitas kaasa selle lõpuleviimise ärahoidmisele, üksnes sellepärast, et ta ei pöördunud teatud võimuorganite poole. Sellise nõude kõrvalekaldumatu täitmine võiks teatud juhtudel viia mitte ainult isikute põhjendamatu kriminaalvastutusele võtmisele, vaid ka selliste ettevalmistatavate kuritegude lõpuleviimisele, mida lähematele ametiisikutele teatamisel oleks võinud kergesti vältida.

Võivad esineda ka juhud, kus isik ei teata ettevalmistatavast kuriteost võimuorganitele ega ka teistele isikutele, kuid võtab ise tarvitusele selliseid abinõusid, mille tagajärjel jääb antud kuritegu lõpule viimata. Neil juhtudel tuleb arvestada seda, et isik, kes ise vahetult hoiab ära kuriteo toimepanemise, näitab üles suuremat aktiivsust võitluses kuritegevusega kui seda nõuab temalt kriminaalseadus ning seepärast ei ole õige teda karistada mitteteatamise eest. Ainult teatud erandjuhtudel, kui ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamine ning kuriteo lõpuleviimise ärahoidmine oli tingitud üksnes kurjategijate vastutusest ärahoidmise kaalutlustest, võib isik vastutada ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise eest. Seega ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost tuleb teatada üldreeglina võimuorganitele, kelle ülesandeks on pidada võitlust kuritegevusega. Ettevalmistatavast kuriteost teatamine mõnele teisele organile või ametiisikule vabastab isiku vastutusest mitteteatamise eest ainult nendel juhtudel, kui vastavatele võimuorganitele teatamine oli antud juhul ebaotstarbekohane kuriteo lõpuleviimise ärahoidmiseks.

Isik, kes kahjuliku tagajärje ärahoidmise eesmärgil võtab ise vahetult tarvitusele abinõusid ja hoiab ära kuriteo lõpuleviimise, vabaneb vastutusest mitteteatamise eest.

Lõpetades mitteteatamise koosseisu objektiivse külje tunnuste iseloomustuse, märgime veel seda, et mitteteatamise objektiivseks küljeks on küllalt, kui puudub ükski ülalkäsitletud elementidest: 1) teatamise täielikkus; 2) teatamise õigeaegsus; 3) teatamine sellele organile või isikule, kellele teatamine vabastab isiku vastutusest mitteteatamise eest. Ainult kõigi kolme nimetatud elemendi esinemisel pole isiku käitumises mitteteatamise koosseisu objektiivse külje tunnuseid.

§ 15. Mitteteatamise subjektiivne külg

Mitteteatamine on tahtlik kuritegu. Mitteteataja peab olema kõigepealt kindlasti teadlik ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost. Seaduseandja, nõudes mitteteataja vastutusele võtmiseks kuriteost kindlasti teadaolemist, peab siinjuures silmas nii nende allikate kvaliteetsust, mille kaudu isik saab teada kuriteost kui objektiivses tegelikkuses aset leidnud sündmusest, kui ka selle teadlikkuse enda mahtu ja iseloomu.

Teoorias ja kohtupraktikas on õigesti asutud seisukohale, et kui mitteteataja saigi teada ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, kuid kahtles mingisugustel asjaoludel selle tõele vastavuses, ehkki tegelikult see kahtlus osutus alusetuks, siis ta ei vastuta mitteteatamise eest. Nimetatud seisukoht leidis väljendust otseselt NSV Liidu Ülemkohtu Raudteekollegiumi 2. veebruari 1949. a. määruses Lapikovi jt. asjas.⁸³

Ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost kindlasti teadaolemiseks on vaja, et isik oleks teadlik sellistest asjaoludest, mis moodustavad antud kuriteo koosseisu tunnused. Ettevalmistatava või toimepandud kuriteo tunnused määravad kindlaks need andmed, millest isik peab olema kindlasti teadlik. Kui näiteks seadus tunnistab karistatavaks ainult kvalifitseeritud sotsialistliku omandi riisumisest mitteteatamise, siis on nõutav, et mitteteataja oleks kindlasti teadlik ka nendest tunnustest, mis on spetsiifilised kvalifitseeritud sotsialistliku omandi riisumisele. Kui isik ei olnud kindlasti teadlik teise isiku kuriteo kõigist koosseisu tunnustest, siis ei ole ka alust tema kriminaalvastutusele võtmiseks sellest kuriteost mitteteatamise eest.

Dubrovinit, Suhhovit, Loginovi ja Skakumit süüdistati selles, et nemad eelneval kokkuleppel, olles varustatud külmrelvaga, tungisid öösel kallale purjus kodanik Poluškole, löid viimase pikali ning röövisid temalt 125 rbl. Malašinat süüdistati röövimisest mitteteatajana, sest tema oli röövimise juures ja vaatas seda pealt. Võimuorganite kohale ilmumisel püüdis Malašina põgeneda sündmuspaigalt, kuid peeti kinni.

NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukollegium asus seisukohale, et Malašina käitumises ei ole röövimisest osavõttu, sest pole tõendatud tema seos Dubrovini jt. kurjategijatega. Samuti asus kollegium seisukohale, et Malašina vastutusele võtmiseks röövimisest mitteteatamise eest ei ole alust, kuigi seda taotleti NSV Liidu peaprokuröri protestis. Kollegium märkis, et „protestis ei ole siiski näidatud, milliste tõenditega on leidnud kinnitamist, et Malašina oli teadlik Dubrovini, Loginovi, Suhhovi ja Skakumi kavatsusest panna toime kallaletung Poluškole röövi-

⁸³ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР». 1949, № 5, lk. 19.

mise eesmärgil.”⁸⁴ Järelikult, kolleegium asus seisukohale, et Malašina ei olnud kindlasti teadlik sellest, et Poluškole tungiti kallale just röövimise eesmärgil ning seepärast ei saa teda karistada ka röövimisest mitteteatamise eest.

Esitatud kaasus on huvitav ka sellepärast, et ta näitab, kuivõrd ebaõige on hinnata kindlasti teadaolemist ainult selle allika kvaliteetsuse seisukohalt. Antud juhul ei olnud mingit kahtlust Malašina poolt röövimise teadasaamise allika kvaliteetsuses. Malašina oli ise toimuva kuriteo vahetuks pealtnägijaks ning kuriteost teadasaamine ei baseerunud mingil oletusel või kuulujutul. Samuti oli Malašina kindlasti teadlik sellest, et kodanik Dubrovin jt. tungisid kallale kannatanule ja peksid teda. Malašinal puudus aga teadmine Dubrovini jt. kuriteo koosseisu kõigist tunnustest, eelkõige aga subjektiivse külje tunnustest ning sellepärast ei sisaldanud tema tegevusetus mitteteatamise koosseisu.

Edasi on mitteteatamise koosseisuks subjektiivselt küljest vajalik, et süüdlane oleks teadlik sellest, et tema ei teata vastavatele organitele teise isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost. Kui isik jätab ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele teatamata ettevaatamatuse tõttu, siis puudub tema tegevusetuses mitteteatamise subjektiivne külg ning järelikult ka mitteteatamise koosseis.

Seega mitteteatamise koosseisuks on subjektiivselt küljest vajalik, et isik oleks 1) kindlasti teadlik teise isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, 2) teadlik sellest, et tema jätab sellest kuriteost teatamata vastavatele organitele.

§ 16. Lõppjäreldusi

Kõigest eespool käsitletust järeldub, et mitteteatamise probleemi õigeks lahendamiseks kriminaalseadusandluses tuleb silmas pidada järgmisi asjaolusid:

1. Mitteteatamise ühiskonnaohtlikkuse ja selle astme määramine peamiselt selle kuriteo ühiskonnaohtlikkus, millest ei teatata.

2. Ühiskonnaohtlikkuse astmelt tuleb eristada a) ettevalmistatavast ja b) toimepandud kuriteost mitteteatamist. Esimene mitteteatamise liik võib esineda kõigi nende kuritegude puhul, mille toimepanemine läbib ettevalmistuse ja katse staadiumid, teine liik aga kõigi kuritegude puhul. Kuriteole vajaliku ühiskonnaohtlikkuse omandab mitteteatamine siiski ainult kõige ühiskonnaohtlikumate kuritegude puhul.

Mitteteatamine tuleks uues kriminaalkodeksis lahendada järgmistel printsiipidel:

⁸⁴ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalrajade Kohtukolleegiumi 3. novembri 1953. a. määrust Dubrovini jt. asjas („Судебная практика Верховного суда СССР”, 1955, № 1, lk. 6).

1. Üldosas peaks olema paragrahv, milles öeldakse, et ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost mitteteatamine on karistatav ainult KrK eriosas spetsiaalselt ettenähtud juhtudel.

Vastutust mitteteatamise eest reguleerivad normid tuleks paigutada kriminaalkodeksi eriosa nendes peatükkidesse, kus on ettenähtud ka kuriteod, millest ei teatata.

2. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise koosseis tuleks eraldada toimepandud kuriteost mitteteatamise koosseisust. Kuritegude ring, mille ettevalmistamisest mitteteatamine on karistatav, peaks olema märksa avaram kui kuritegude ring, mille toimepanemisest mitteteatamine on karistatav.

Võrreldes kehtiva kriminaalseadusandlusega on otstarbekohane laiendada kuritegude ringi, mille ettevalmistamisest mitteteatamine on karistatav. Seda tuleks tingimata teha eriti seoses selliste ohtlike isikuvastaste kuritegudega, nagu tapmine ja vägistamine.